

Ката Шкарић Јовановић¹

Примена опрезности у финансијском извештавању – навика или потреба?

Application of prudence in financial reporting – a habit or necessity?

Резиме

Финансијско извештавање већ више векова с њравом се означава као конзервативно. Начело опрезности чија времена генерише конзервативизам, а које се одликује временском асиметријом у признавању губитака и добитака, не само да је једно од најстаријих, већ и једно од најутицајнијих правила у финансијском извештавању. Означавање инвеститора, поверилаца и осталих зајмодаваца као примарних корисника финансијских извештаја довело је до тога да се у Концептуалном оквиру финансијског извештавања неутралној презентацији финансијских извештаја даје айсолутни примај у односу на опрезност, која је означена као нејожељна.

Бројна емпијска истраживања, у великој мери изазвана и оваквом радикалном променом, показала судасу користи од примене конзервативизма у финансијском извештању и у данашњим околностима такве да се увелико надилазе његове слабости. С дуге стране, неутралност се може постићи у презентацији појединих позиција финансијских извештаја али не при постојећим околностима и финансијских извештаја у целини.

Заменом опрезности са неутралношћу нарушена је конзистентност која је нужна између Концептуалног оквира за финансијско извештавање и

¹ Економски факултет Универзитета у Београду, kata_skaric@yahoo.com

МРС/МСФИ. У мноштим од МРС/МСФИ садржани су захтеви за признавање и вредновање који су засновани на опрезности. Истињавање ових захтева неминовно води конзервативизму у презентацији финансијских извештаја.

Како су МРС/МСФИ израђени на мешовитој основи коју чине: концепт историјског пројекта, с којим је чврсто повезана опрезност, и концепт фер вредности, за који се везује неутралност. Стога се сасвим основано у презентацији финансијских извештаја могу очекивати и неутрално и конзервативно презентирани информације. Враћањем опрезности у Концептуални оквир финансијског извештавања осим што би била отклонена неконзистентност која постоји између њега као основе на којој се ревидирају постојећи и доносе нови стандарди, био би појачан допринос конзервативизма заштити интереса поверилаца и инвеститора.

Кључне речи: опрезност, неутралност, финансијско извештавање, квалитативне карактеристике, условљени конзервативизам, условљени конзервативизам, МРС/МСФИ, Концептуални оквир за финансијско извештавање.

Summary

For many centuries financial reporting has been rightfully labeled as conservative. The principle of prudence whose application generates conservatism, which is characterized by time asymmetry in the recognition of gains and losses, is not only one of the oldest but also one of the most influential rules in financial reporting. Determining the investors, creditors and other lenders as primary users of financial statements has led to the fact that in the Conceptual Framework for Financial Reporting the neutral presentation of financial statements has the absolute precedence over prudence, which is marked as undesirable.

Numerous empirical studies largely caused by such a radical change have shown that the benefits of application of conservatism in financial reporting and in the present circumstances are such that they greatly surpass its weaknesses. On the other hand, neutrality can be achieved in the presentation of certain positions in financial statements but not under the existing circumstances and financial statements in general.

Substituting prudence with neutrality violates consistency, which is necessary between the Conceptual Framework for Financial Reporting and IAS/IFRS. Many of IAS/IFRS contain requests for recognition and validation that are based on the prudence. Meeting these requests will inevitably lead to conservatism in the presentation of financial statements.

Since IAS/IFRS are built on a mixed basis consisting of the historical cost concept, which is tightly linked with prudence, and fair value concept, which is linked with neutrality, then it is quite reasonable to expect both neutrally and conservatively presented information in the presentation of financial statements. By restoring prudence in the Conceptual Framework for Financial Reporting, besides eliminating inconsistency that exists between it as a basis for revising existing and adopting new standards, contribution of conservatism to protecting the interests of creditors and investors would be confirmed.

Keywords: *prudence, neutrality, financial reporting, qualitative characteristics, unconditional conservatism, conditional conservatism, IAS/IFRS, Conceptual Framework for Financial Reporting.*

Увод

Пред финансијско извештавање се у последњим деценијама постављају захтеви који се у многоне разликују од првобитних. Захтев за опрезном презентацијом финансијског положаја и успеха је замењен захтевом за пружањем слике о економској реалности пословних субјеката. Разлози за промену су бројни. Чини се ипак да најснажнији утицај има развој финансијских тржишта, односно промена начина на који пословни ентитети могу прибавити потребан додатни капитал. Свакако да овоме треба додати и промене које су настале у амбијенту у којем послују привредни субјекти као што су брзина промена на тржиштима, капитала, робе и услуга, брз техничко-технолошки развој и интернационализација пословања. Наведене промене у начину пословања и окружењу пословних субјеката су значајно повећале: не само број ризика са којима је повезано њихово пословање, већ и степен изложености тим ризицима. Доношење одлука од стране корисника информација презентованих у финансијским извештајима, пре свега оних које су везане за улагања, претпоставља стога располагање са много више, промењеним околностима прилагођених, информација о финансијском и приносном положају пословних субјеката.

У настојању да рачуноводство и финансијско извештавање прилагоди промењеним потребама корисника, два кључна тела за доношење стандарда: Међународни одбор за стандарде финансијског извештавања и Одбор за финансијске и рачуноводствене стандарде у САД су 2010. године у Концептуалном оквиру за финансијско извештавање промовисала неутралност информација у финансијским извештајима као претпоставку њихове веродостојне презентације. Вишевековна пракса примене опрезности при пре-

зентацији информација о нето имовини и резултату пословних субјеката у финансијским извештајима тиме је означена као непожељна.

Увођење неутралности уместо опрезности у Концептуални оквир за финансијско извештавање није неочекивано, јер се критике примене опрезности у финансијском извештавању јављају још од 80-их година прошлог века (Hendriksen & Eldon, 1982).

Истицање да је пружање информација корисних за доношење одлука о улагањима од стране инвеститора и поверилаца примарни циљ финансијског извештавања, отклонило је сваку сумњу у погледу његове оријентације. Финансијско извештавање се, очигледно, све више окреће ка будућности, односно стварању основа за процене будућих перформанси пословних субјеката.

Са том оријентацијом, сматра се, опрезност у извештавању о перформансама пословних ентитета, није компатибилна. Оцењено је да ће неутралност у презентацији информација, подржана детаљним објављивањима, на ефикаснији начин помоћи корисницима финансијских извештаја у доношењу одлука, јер ће омогућити пружање слике о економској реалности пословних ентитета.

Неоспорно је да промене које су настале у окружењу и промене у начину на који данас послују привредни субјекти намећу потребу преиспитивања давно дефинисаних правила. То преиспитивање треба да резултира променама које ће подићи употребљивост информација на којима се заснивају одлуке инвеститора и поверилаца. Одлуке о улагањима увек ограничених ресурса су од виталног значаја како за улагаче, тако и за пословне субјекте у које се улагање врши. Квалитет донетих одлука превасходно зависи од знања и искуства онога ко доноси одлуке и од квалитета информација на којима се одлуке заснивају. Примена опрезности при утврђивању висине нето имовине и резултата доводи до исказивања потцењене нето имовине и потцењеног резултата. Ове информације су поуздане, али њихова провера захтева улагање напора. Неутрално презентирани информације су лако проверљиве, јер су вредности имовине узете на дан извештавање са тржишта, али нису довољно поуздане, будући да се захваљујући променама на тржишту тако утврђена економска реалност може променити у врло кратком року.

Отуда се чини да замена примене опрезности у финансијском извештавању са неутралношћу намеће потребу да се размотри неколико питања: које су последице које може имати одустајање од примене опрезности у презентацији финансијских извештаја; да ли и под којим условима се може очекивати да ће неутрално презентирани информације корисницима финансијских извештаја више помоћи у заштити од ризика од опрезно пре-

зентрираних информација; и да ли постоји конзистентност када је реч о одустајању од примене начела опрезности између Концептуалног оквира и Међународних стандарда финансијског извештавања (МРС/МСФИ).

Да би се добио одговор на прво питање, потребно је најпре размотрити суштину и врсте конзервативизма, а потом идентификовати разлоге због којих је примена опрезности и конзервативно финансијско извештавање, које је њен резултат, сматрана корисном вишевековном праксом, услед чега се опрезност неретко означава као карактеристика која је иманентна рачуноводству (Huijgen & Lubberin, 2003). Ова разматрања биће презентована у првом делу рада.

У другом делу рада биће размотрене могућности презентације неутралних финансијских извештаја, разлози због којих је неутралности у финансијском извештавању дата предност у односу на опрезност и услови под којима би неутралност могла бити макар једнако ефикасна у заштити интереса доносилаца одлука о улагањима, као и последице које би имао престанак примене опрезности у финансијском извештавању.

Трећи део рада ће бити посвећен питању односа према конзервативном финансијском извештавању, дефинисаном у Концептуалном оквиру МРС/МСФИ, с једне стране, и захтева за исказивање последица појединих трансакција садржаних у одређеним МРС/МСФИ, с друге стране.

1. Предности примене опрезности при признавању и вредновању елемената финансијских извештаја

Потреба, а потом и захтев за опрезним одређивањем висине сопствене имовине јавила се већ у раном средњем веку (Penndorf, 1930). У последњој четвртини 17. века у Француској ова пословна пракса је унета у први законски пропис о трговини (*Ordonnance pour le Commerce - Uredba о трговини*, 1673), чиме је добила снагу правне норме. Опрезност или конзервативизам, како се у литератури често означава, стога се данас сматра једним од најстаријих и најутицајнијих правила у рачуноводству и финансијском извештавању. Упркос томе када се постави питање: шта је суштина конзервативизма, не добија се, како би се могло очекивати, јединствен одговор ни од стране тела која доносе стандарде, нити од стране аутора који се баве питањима рачуноводства и финансијског извештавања.

Објашњење суштине конзервативизма се разликује од тога који аспект конзервативизма се жели објаснити. Оба кључна тела која се баве доношењем стандарда *FASB* и *IASB* су при дефинисању конзервативизма имала у виду његову намену. У Извештају о финансијско-рачуноводственим концептима (*Statement of Financial Accounting Concepts*, 1980) налази се дефи-

ниција конзервативизма која гласи: „Конзервативизам је разумна реакција на неизвесности која треба да обезбеди да су адекватно узете у обзир несигурности и ризици својствени пословним ситуацијама.” Међународни одбор за стандарде финансијског извештавања је дао у литератури широко прихваћену дефиницију конзервативизма, према којој конзервативизам представља захтевани ниво опрезности при вршењу процена потребних за вредновање у условима неизвесности тако да средства или приходи нису прецењени и обавезе или расходи потцењени.

У литератури се може срести више дефиниција конзервативизма, многе од њих изражавају његову суштину. Тако, на пример, јасним захтевом „не антиципирајте профит, али антиципирајте све губитке” суштину конзервативизма одређује Блис (Bliss, 1924), док Басу (Basu, 1997) конзервативизам налази тамо где се на добит „лоше вести” одражавају много брже него „добре вести”. Очигледно да постоји сагласност око тога да се конзервативизам испољава кроз неравноправан рачуноводствени третман позитивних резултата – добитака, у односу на негативне резултате, односно губитке. За признавање добитака се захтева висок степен извесности, који се уобичајено исказује њиховом тржишном верификацијом, док је за признавање губитака довољно да су настали да би били признати. Овакав различити третман добитака и губитака доводи до тога да се губици признају раније у односу на добитке, те да је резултат текућег периода разлика између верификованих добитака и насталих верификованих а неверификованих губитака у датом извештајном периоду. На овај начин се онемогућава преношење губитака који су изазвани одлукама у текућем периоду на будуће обрачунске периоде (Dichev & Ross, 2008). Овакав начин утврђивања резултата има за последицу не само исказивање нижег резултата у односу на резултат који би био утврђен да су услови за признавање добитака и губитака једнаки, већ сасвим очекивано доводи и до потцењивања нето имовине пословног субјекта.

Поред дефинисања конзервативизма као неједнаког третмана добитака и губитака, које је иначе широко прихваћено у литератури, конзервативизам се од стране једног броја аутора (Irwin, Pennman & Zhang, 2002; Hellman, 2008) дефинише као избор најниже књиговодствене вредности у случају када се применом допуштених поступака за неку имовинску позицију утврди више могућих вредности, односно највише вредности, ако је реч о обавезама. Иако се не може спорити да је овакав поступак израз конзервативизма, ипак овакво одређење конзервативизма има много већу употребну вредност када се анализира и упоређује степен конзервативизма присутан у рачуноводственој пракси различитих компанија или земаља. Важно је истаћи околност да примена опрезности у финансијском

извештавању има за последицу потцењивање нето имовине и резултата и никако не значи да намерно стварање латентних – скривених резерви такође представља конзервативизам: ту је реч не о опрезности, него о њеној злоупотреби (Paton & Stevensen, 1920).

Непостојање јединствене дефиниције конзервативизма није препрека да се у истраживањима извршеним у последњих петнаестак година препознају две врсте конзервативизма које различити аутори означавају различито. Тако, на пример, Ball и Shivakumar (2005) разликују условљени (*conditional*) и неусловљени (*unconditional*) конзервативизам. Garcia Lara i Mora (2004) конзервативизам деле на конзервативизам биланса стања и конзервативизам биланса успеха, Pore и Walker (1999) означавају конзервативизам као *ex-ante* и *ex-post*. У овом раду биће коришћени термини безусловни и условни конзервативизам.

За неусловљени конзервативизам је карактеристично да се избор рачуноводствених политика, као што су на пример одлуке да се трошкови истраживања и развоја третирају као расход периода и одлука да се висина отписа материјалних улагања утврђује коришћењем дегресивног отписивања, доносе пре но што су доступне било какве информације о томе како ће оне утицати на вредност нето имовине и резултате у будућности. То значи да овај вид конзервативизма није под утицајем информација о текућим економским околностима. Отуда се он означава и као *ex-ante* конзервативизам, а будући да је последица његове примене и потцењивање нето имовине, он се означава и као конзервативизам биланса стања.

Потцењивање нето имовине при примени неусловљеног конзервативизма настаје услед непризнавања издатака као улагања која ће доносити економске користи у будућности, као што су улагања у истраживања и развој, или улагања у развијање других нематеријалних добара. Њихово признавање као расхода утиче на висину исказаног резултата, а тиме и на висину нето имовине.

Другачије су последице избора дегресивног отписивања материјалних или нематеријалних улагања. Овај избор, наиме, утиче само на то који део набавне вредности средства ће бити извештајним периодима додељен као расход, а не на укупан износ отписа. Такође, не утиче на приходе које дато средство генерише. Резултат који генерише дато средство током читавог века трајања није стога под утицајем неусловљеног конзервативизма (Beaver & Ryan, 2005). У току века трајања средства или пројекта резултат ће се разликовати због различите висине трошкова отписа по појединим извештајним периодима: у почетку ће бити нижи због виших трошкова отписа, док ће при крају века трајања, услед смањења трошкова отписа, резултат бити виши. Уколико би постојао само овај вид конзервативизма, тада би степен

његове примене могао бити утврђен односом књиговодствене и тржишне вредности нето имовине. Многи од захтева садржани у МРС/МСФИ поред наведене обавезе третирања трошкова истраживања као расхода, забране исказивања интерно генерисаних нематеријалних средстава, ако нису испуњени строго дефинисани услови, обавезна примена нето продајне вредности за вредновање залиха када је она нижа од њихове књиговодствене вредности, упућују на закључак да је примена МРС/МСФИ подигла ниво неусловљеног конзервативизма и довела до исказивања нижег резултата независно од економских вести које су доступне.

Условљени конзервативизам, како се већ из назива може докучити, под снажним је утицајем текућих економских информација о окружењу и о датом пословном ентитету, што је разлог да се означава и као *ex-post* конзервативизам.

У жижу интересовања рачуноводствене научне и стручне јавности овај тип конзервативизма је дошао након што је крајем прошлог века сагледан у новом светлу. Наиме, *Basu (Bassu, 1997)* је 1997. године покренуо истраживања о условљеном конзервативизму, чија је кључна карактеристика да је његов ниво зависан управо од текућих економских околности које ће бити различито третиране у зависности од тога да ли је реч о информацијама које су позитивне, тј. односе на добитке, или о информацијама које су негативне, јер се односе на губитке. Условљени конзервативизам захтева да се губици одразе на висину резултата много брже од добитака. Да би губици утицали на висину резултата довољно је да су настали, док се за признавање добитака захтева виши степен верификације (*Bassu, 1997*). Последице примене условљеног конзервативизма ће редовно бити исказивање нижег резултата у односу на резултат који би био исказан да се добици и губици признају под једнаким условима. Због околности да овај тип конзервативизма тангира расходе, односно губитке и добитке који су елементи биланса успеха, он се означава и као конзервативизам биланса успеха. Иако се поменути називи могу срести у литератури, ипак се најчешће за његово означавање користи термин неусловљени конзервативизам. Отписивање потраживања у случају пада бонитета дужника, признавање губитака због обезвређења имовине насталог падом тражње, признавање губитака по основу штетних уговора и признавање очекиваних губитака у вези са пласманима, само су неки од примера условног конзервативизма.

Да ли и у каквој су вези условљени и безусловљени конзервативизам? Ова два вида конзервативизма егзистирају паралелно један поред другог, не искључују се. Истраживања вршена током последње деценије (*Pore & Walker, 2003*) су показала да степен условљеног конзервативизма зависи од природе и заступљености неусловљеног конзервативизма.

Менаџмент се може одлучити за висок ниво неусловљеног конзервативизма који ће резултирати повећаним отписима – расходима, односно губицима по основу обезвређења имовине у текућем периоду и тиме смањити вероватно потребу за предузимањем отписа у будућности.

Другим речима: пословни субјекти који се одреде, у складу са могућностима која им пружају МРС/МСФИ, за дегресивно отписивање било материјалних или нематеријалних улагања, потребу за додатним, ванредним отписима имали би само ако би губитак од обезвређења био виши од обрачунате амортизације у датом извештајном периоду, јер би тада надокнадива вредност средства била нижа од његове књиговодствене вредности. Таква могућност се не може искључити, али је извесно да ће потребе за ванредним отписима бити мање ако се примењује дегресивно а не линеарно отписивање. Отуда и закључак да виши ниво неусловљеног конзервативизма смањује потребу за применом условљеног конзервативизма (Pope & Walker, 2003).

Неусловљени и условљени конзервативизам имају готово једнаке последице. Међутим, због тога што је неусловљени конзервативизам независан од текућих економских информација и стога предвидив, модерна истраживања у литератури су окренута ка условљеном конзервативизму.

Овај концепт конзервативизма захтева да финансијско извештавање буде у корелацији са реалним економским резултатом, и посебно да финансијски извештаји одражавају реалне економске губитке у реалном времену (Ball, Kothari & Nikolaev, 2011).

Условљени конзервативизам се једнако дуго примењује у пракси финансијског извештавања као и неусловљени. Околност да је пракса развијена на начелу конзервативизма опстала тако дуго времена, више векова (Basu, 1997) упркос неизбежним променама које прате пословање, указује на то да су користи од ње знатно више од недостатака на које упућују критичари конзервативизма (Hendriksen & Eldon, 1982).

Истраживањем користи од примене конзервативизма у финансијском извештавању у последњих двадесетак година су се бавили бројни аутори (Watts, 2003). У литератури се као најчешће користи које од примене конзервативизма имају инвеститори, повериоци и други који се у доношењу одлука ослањају на информације садржане у финансијским извештајима, наводи смањење трошкова позајмљивања, онемогућавање исплата преви-соких бонуса менаџерима и одлагање пореза на будуће обрачунске периоде.

Повериоци, као што је познато, имају у односу на власнике различит третман када је реч о праву на нето имовину. Раст нето имовине пословног субјекта ни на који начин не утиче на висну надокнаде коју ће поверилац добити по основу датог зајма: он ће примити само уговорену камату и

главницу. Насупрот томе, ако менаџмент води пословни субјекат тако да се висина нето имовине смањи испод висине обавеза, онда није могуће измрити обавезе према повериоцу. Тада ће поверилац, будући да дужник има ограничену одговорност, наплатити износ који је нижи од његовог потраживања, односно претрпеће губитак. То су кључни разлози због којих су повериоци заинтересовани за висину оствареног резултата и за расподелу нето имовине. Њихови интереси могу бити угрожени било кроз остварење губитака, исплатама високих дивиденди у случају када је остварен добитак, или пак кроз дистрибуцију нето имовине власницима путем откупа сопствених акција, на пример.

Постојање конфликта интереса и информационе асиметрије између менаџмента и поверилаца чини пожељним асиметричне захтеве за признавање губитака и добитака који продукују нижи резултат и нижу нето имовину. Повериоци, или боље рећи вредност њихових потраживања, под је јаким утицајем негативних промена у резултату, што је разлог да њиховим интересима одговара признавање свих насталих губитака. На тај начин они добијају рани сигнал о непожељним променама бонитета дужника тако да имају времена да се заштите подизањем каматне стопе, или захтевањем додатних обезбеђења.

Финансијски извештаји дужника су извор информација не само за оцену његове способности да отплати зајам која се доноси при његовом одобрењу, већ и за надзор над способношћу плаћања дужника током отплатног периода. Ефикасној контроли над испуњавањем бројних рестриктивних одредби (Шкарић Јовановић, 2014) које повериоци уносе у уговоре којима ограничавају активности менаџмента (одређивање максималне стопе задужености, максималног учешћа трошкова камата у резултату) и примена асиметрије у признавању добитака и губитака ће пружити корисније информације повериоцима (Watts, 2003). Примена опрезности у састављању финансијских извештаја и користи које из тога проистичу за стране које учествују у склапању уговора о кредиту, јер користи имају и дужници будући да ће конзервативно финансијско извештавање довести до смањења информационе асиметрије, боље процене степена изложености поверилаца кредитном ризику и тиме до повољнијих услова задужења јесте предмет бројних емпиријских истраживања која су потврдила овај закључак. Бројни аутори (Xi Li, 2010; Garcia, Garcia & Penavla, 2010; Kothari, Ramanna & Skinner, 2010) слажу се да опрезност у финансијском извештавању као пожељну оцењују како повериоци, тако и потенцијални и постојећи дужници, јер она доприноси смањењу трошкова позајмљивања.

Конфликт интереса и информационе асиметрија који постоје између власника и менаџера чине оправданом употребу конзервативног извешта-

вања. Компензациони уговори који се склапају између поменутих страна морају почивати на проверљивим информацијама. Треба имати у виду да је одговорност менаџера ограничена, као и време на које су ангажовани. Уколико би се при постојању на добитку заснованих компензационих планова одустало од опрезности, биле би могуће високе исплате менаџерима које би могле довести до тога да се смањи нето имовина, односно благостање власника. Опрезно одмеравање резултата непризнавањем добитака који нису верификовани и признавањем свих насталих губитака омогућава да се смањи основа за обрачун висине бонуса менаџерима и да се заправо одложи исплата оних компензација које би се заснивале на добицима који још нису тржишно верификовани.

У уговорима о задужењу, уговорима о компензацијама менаџменту, али и свим другим уговорима у које улазе пословни субјекти као што су уговори са купцима, добављачима и запосленима, опрезност у финансијском извештавању је корисна јер доприноси ублажавању проблема моралног харзара који настаје због информационе асиметрије, асиметричних плаћања учесника у уговорима и ограничене одговорности.

Опрезно одмеравање резултата може имати за последицу одлагање пореза уколико се прописи о утврђивању висине опорезивог резултата значајније не разликују од рачуноводствених правила. Ово је свакако пожељна последица конзервативног финансијског извештавања, јер износ за који је мање плаћен порез у текућој години остаје на располагању привредном субјекту све до обрачунског периода у коме ће добити који нису признати бити реализовани. Реч је, дакле, о одлагању пореских обавеза услед чега је њихова садашња вредност нижа. За разлику од уговарања које је мотив за примену условљеног конзервативизма, неусловљени конзервативизам омогућава одлагање пореза на будуће обрачунске периоде.

Наведена разматрања користи од примене опрезности свакако не значе да се конзервативном финансијском извештавању не упућују и критике. Једна од кључних јесте да примена опрезности смањује релевантност информација (Watts, 2003), јер потцењивање вредности имовине у текућем периоду може водити прецењивању резултата у будућим периодима.

2. (Не)могућност постизања неутралности у презентацији финансијских извештаја и могуће последице одустајања од опрезности у финансијском извештавању

Објављивањем Концептуалног оквира финансијског извештавања 2010. године извршена је подела квалитативних карактеристика финансијских извештаја на фундаменталне и подржавајуће. Релевантност презентираних

информација и њихова веродостојна презентација су означене као фундаменталне карактеристике. IASB сматра да у финансијским извештајима, ако се жели да они буду корисни, релевантност и поузданост морају бити постигнуте у највећој мери при презентација последица насталих трансакција. При одређивању услова који морају бити испуњени да би се презентација сматрала веродостојном, за разлику од Оквира који је важио од 1989. године, није наведена опрезност.

IASB је, као и раније FASB, стао на становиште да неутралност при презентацији финансијских извештаја представља услов за веродостојну презентацију информација. То значи да се при презентацији не треба водити рачуна о интересима било којих појединачних корисника и да састављачи треба да буду без предрасуда у одабиру или презентацији финансијских информација (Концептуални оквир финансијског извештавања, 2010). При томе се истиче да неутралност не значи информацију без сврхе или без утицаја на понашање (Концептуални оквир финансијског извештавања, 2010). Дакле, с једне стране се инсистира на неутралности информације тако да она пружа слику која није обојена на начин да усмерава понашање корисника у одређеном правцу, а с друге стране се истиче да неутралност није без утицаја на понашање (Parthasarathy, 2014).

Како се неутралност често означава као опозит опрезности, што у суштини значи инсистирање на равноправним условима за признавање добитака и губитака, дакле, праг за признавање добитака мора да се спусти (IASB, 2013). Треба рећи да проблема у вези са проверљивошћу овако презентираних информација о резултату нема ако је тржиште савршено (Whittington, 2010)² и ако је висина сваког добитка и губитка утврђена полазећи од тржишних цена које су једнаке фер вредности, односно да је у случају постојања њихове разлике фер вредност позната и то не било која, већ фер вредност нивоа 1. Уколико овај услов није испуњен, информације које су презентирани у финансијским извештајима како у вези са финансијским положајем ентитета, тако и у вези са исказаним резултатом, тешко да би могле бити проверљиве иако су можда неутралне.

Скептицизам у погледу могућности да се неутралност финансијских извештаја може постићи у постојећим околностима проистиче из одговора на следећа питања:

- да ли је неутралност финансијских извештаја могућа ако су инвеститори и повериоци означени као њихови примарни корисници и
- да ли је неутралност могућа ако се вредности у финансијским извештајима у многим случајевима утврђују проценом?

² У реалности, тржишта су несавршена и непотпуна, тако да идеалне, јединствене тржишне цене нису доступне за сву имовину и обавезе.

Фаворизовање инвеститора и поверилаца као корисника финансијских извештаја због околности да су они ти који улажу средства у пословне ентитете и иступају на финансијским тржиштима, у односу на друге групе корисника је образложено очекивањима да су информације које задовољавају информационе потребе примарних корисника извесно довољне да задовоље и информационе потребе других. Овим се ипак не негира чињеница да се при састављању финансијских извештаја првенствено уважавају захтеви инвеститора и поверилаца и отуда је питање може ли се под тим околностима основано говорити о неутралности, односно постоје ли услови да се неутралност финансијских извештаја доведе у питање (Burlaud, 2014).

Други разлог због кога треба размотрити могућност постизања неутралности у презентацији финансијских извештаја су све веће коришћење процена у финансијском извештавању и то како за потребе утврђивања вредности тако и иза потребе признавања елемената финансијских извештаја. Процене представљају, као што је познато, саставни део процеса састављања финансијских извештаја. Питање је: да ли процена може бити неутрална? Менаџери који утичу на процес састављања финансијских извештаја нису без интереса који могу њима бити реализовани. Ако се томе дода да се процене доносе на основу информација које су доступне лицу које доноси процену и да су под утицајем његовог знања и искуства у процењивању (Burlaud, 2014), онда се може закључити да се неутралност може обезбедити само у случају потпуног одсуства коришћења процена, што наравно није могуће.

Примена фер вредности као основе за процењивање се неспорно повећава, али је далеко од тога да доминира,³ осим код пословних субјеката чију активу чине финансијска средства. За вредновање многих имовинских предмета се фер вредност не користи, или ако се користи, утврђује се применом неког од модела вредновања. Будући да менаџмент одлучује о томе који модел вредновања ће бити коришћен и који инпути ће бити унети у модел вредновања, отвара се питање провере неутралности информација. Објављивања која би требало да увере кориснике да су информације неутралне тако што ће бити објашњен начин на који се до њих дошло, не гарантују неутралност информација (Christensen & Demski, 2006): тиме се само

³ Фер вредност се примењује обавезно за вредновање финансијских средстава којима се тргује, односно која се вреднују по фер вредности кроз резултат, финансијских средстава која су расположива за продају (вреднују се по фер вредности кроз капитал), инвестиционих некретнина, обавеза које су означене да се вреднују по фер вредности, биолошких средстава, док се по фер вредности могу вредновати материјална и нематеријална улагања. Иницијално се по фер вредности вреднују и већинска учешћа капиталу.
Видети: МСР 39, МРС/МСФИ 9, МРС 40, МРС 16, и МРС/МСФИ 3.

обезбеђује транспарентност која није безусловно повезана са неутралношћу.

Неутралност свих информација презентираних у финансијским извештајима свакако може бити пожељан циљ. Он је, међутим, достижан само под одређеним условима.

Увођење фер вредности као мерне основе у финансијско извештавање изазвало је многе промене у односу на извештавање засновано на концепту историјског трошка, међу којима је и сужавање простора за примену опрезности. Емпиријска истраживања која су вршена након почетка примене МРС/МСФИ у земљама Европске уније су показала да је ниво конзервативизма нижи у односу на претходни период (Piot & Dumontier, 2011).

Очекивало се да смањење степена конзервативизма у финансијском извештавању треба да допринесе подизању квалитета финансијских извештаја и тиме пружи слику о економској реалности пословног субјекта на дан извештавања. Имајући у виду да смањење конзервативизма у суштини води промени у начину утврђивања вредности (Embring & Wall, 2012), корисници финансијских извештаја треба да те промене узму у обзир код доношења закључака о квалитету финансијског положаја и успешности пословних субјеката.

При примени опрезности нето имовина и резултати исказани у финансијским извештајима су били потцењени. Корисници, инвеститори а пре свега повериоци су у циљу добијања реалне слике морали информације у финансијским извештајима кориговати навише, или боље рећи могли су сматрати да они показују да нето имовина нема мању вредност од исказане, нити да је остварени резултат нижи од исказаног.

Уколико се од опрезности одустане или се степен примене опрезности смањи, за инвеститоре се поставља питање: да ли исказане податке у финансијским извештајима, имајући у виду да вредности нето имовине на дан извештавања могу одступати од економске реалности пословног субјекта, треба да коригују навише или наниже? Са друге стране, треба нагласити да се може очекивати да ће корекције вредности, које у овом случају треба извршити, бити мање. Ову промену ће лакше, разуме се, прихватити професионални инвеститори и аналитичари. Оно што ће ипак морати да имају на уму при доношењу инвестиционих одлука јесте околност да се пракса финансијског извештавања мења, да нижи степен конзервативизма може имати за последицу прецењивање нето имовине, будући да се у финансијским извештајима признају и нереализовани добици чија је висина утврђена на основу тржишних цена да дан извештавања.

За разлику од професионалних инвеститора, мали инвеститори, односно инвеститори који се повремено појављују на финансијским тржишти-

ма и који се уобичајено не баве темељним анализама привредних субјеката у чије хартије од вредности улажу, већ су при доношењу одлука склони да се ослоне преваходно на информације из финансијских извештаја, потенцијално би могли да остваре више приносе на улагања, али уз виши ризик.

Настала промена у односу на примену опрезности при састављању финансијских извештаја захтева и одговарајуће прилагођавање рачуноводствене професије. Промена процеса вредновања имовине и обавеза захтева усвајање нових правила и развијање нове праксе, нарочито у вези са новим, додатним објављивањима која треба да допринесу подизању поузданости презентираних података: при томе је нужно најпре идентификовати у вези са којим позицијама финансијских извештаја је потребно повећати обим објављивања и које су то додатне информације које треба обелоданити.

Додатно постоји основана бојазан да би смањење примене опрезности и повећана примена процењивања при вредновању могла довести до тога да менаџмент врши притисак на рачуновође да примене поступке који би водили управљању добитком. Ово последње је од значаја и за ревизоре који, такође, треба са сагледају последице промена у односу на примену опрезности. Посебно расте потреба да ревизори темељније упознају клијента и његово пословање, будући да раст потреба за применом процена сам по себи отвара могућност примене недозвољених пракси у финансијском извештавању.

3. Конзерватизам у МРС/МСФИ

Концептуални оквир за финансијско извештавање представља, познато је, основу за израду МРС/МСФИ. Један од његових важних задатака је да обезбеди њихову међусобну конзистентност, као и конзистентност између Концептуалног оквира и МРС/МСФИ.⁴ Конзистентност између МСФИ се постиже применом истих дефиниција појмова који се користе у различитим МСФИ и подређивањем одабира правила за вредновање и презентацију последица пословних трансакција у финансијским извештајима, усвојеном у циљу финансијског извештавања.

У земљама у којима су МРС/МСФИ прихваћени било као обавезна, било као факултативна основа финансијског извештавања, поред поштовања конкретних стандарда, састављачи при изради финансијских извештаја

⁴ У образложењу Сврхе и статуса Концептуалног оквира, Одбор за међународне стандарде финансијског извештавања истиче: да ће се у развоју будућих МРС/МСФИ као и приликом преиспитивања постојећих МРС/МСФИ, руководити Концептуалним оквиром и да ће случајеви неслагања Концептуалног оквира и МРС/МСФИ временом нестати. Видети: Концептуални оквир за финансијско извештавање, <http://mf.in.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/Konceptualni%20okvir.pdf>

морају да уважавају и концепте и правила који су дефинисани Концептуалним оквиром финансијског извештавања, нарочито ако за неке трансакције не постоје посебни стандарди. Усаглашеност Концептуалног оквира за финансијско извештавање и МРС/МСФИ има посебан значај како за састављаче финансијских извештаја, тако и за кориснике.

Између Концептуалног оквира финансијског извештавања из 2010. године и важећих МРС/МСФИ данас не постоји потребан ниво конзистентности када је реч о претпоставкама веродостојне презентације. Како је већ истакнуто, неутралности у одабиру и презентацији информација је у Концептуалном оквиру дата предност у односу на опрезност, која је, штавише, означена као непожељна, јер корисницима, сматра се, више користе неутралне информације. С друге стране, у не малом броју МРС/МСФИ садржани су захтеви који су утемељени управо на опрезности, тако да њихово испуњавање води презентацији конзервативних финансијских извештаја.

Чини се да је при опредељивању, ако се уопште треба опредељивати, неутралност или конзервативизам једноставно пренебрегнута околност да су нормативној основи финансијског извештавања данас садржана правила који потичу из два концепта: концепта историјског трошка и концепта фер вредности. Концепту историјског трошка који је старији је иманентна опрезност, док се новији концепт фер вредности повезује са неутралношћу. Последица овога је да имамо МРС/МСФИ који су изграђени на концепту фер вредности, као што су МСФИ 3, МСФИ 9, МРС 41, да набројимо само неке, али и Стандарде чији су захтеви утемељени на концепту историјског трошка и који стога садрже правила који су израз опрезности у вредновању и признавању. Анализа бројних МРС/МСФИ који садрже захтеве чија примена продукује финансијске извештаје који се одликују конзервативизмом, прелази оквире овог рада, ипак треба истаћи да МРС/МСФИ садрже правила на чијој примени настаје како неусловљени тако и условљени конзервативизам. Када јер реч о неусловљеном конзервативизму, онда је МРС 38 *Нематеријална улагања* добар пример, будући да онемогућава признавање као средстава улагања која се врше у истраживање и друге бројне облике нематеријалне имовине иако таква улагања могу доносити економске користи у будућности и подићи тржишну вредност пословног субјекта и избор метода и стопа отписа материјалних и нематеријалних улагања чија примерна доводи до тога да је обрачунати отпис виши од губитка економске вредности средстава која су предмет отписа.

Захтеви за асиметричним условима за признавање губитака и добитака, који су основа условљеног конзервативизма могу се, такође срести у већем броју МРС/МСФИ од којих само илустрације ради наводимо: признавање губитака по основу штетних уговора у МРС 37, признавање губитака по

основу обезвређења материјалних и нематеријалних улагања признавање у МРС 36, захтев садржан у МРС 2 да се залихе вреднују по нето надокнадивој вредности када је она нижа од њихове књиговодствене вредности и захтеви за признавање прихода по основу уговора са купцима у МСФИ 15.

С обзиром, примена одређених МРС/МСФИ доводи до потцењивања нето имовине и резултата пословног субјекта, због одлагања признавања датом обрачунском периоду добитака који нису тржишно верификовани и признавања свих насталих губитака, онда се не може очекивати да ће бити и испуњен захтев за неутралношћу информација у финансијским извештајима.

Присуство два концепта у МРС/МСФИ: концепта историјског трошка и концепта фер вредности јесте одраз чињенице да се финансијско извештавање налази у еволуцији, која има за циљ прилагођавање финансијског извештавања измењеним информационим потребама инвеститора и поверилаца. У Концептуалном оквиру финансијског извештавања та чињеница такође треба да буде присутна. Инсистирање да се веродостојна презентација услови неутралношћу презентираних информација није сврсисходно будући да у оваквој нормативној основи неутралност свих презентираних информација није могуће постићи. Једнако несврсисходно би било инсистирати и на томе да су веродостојно презентиране само оне информације које су опрезно одмерене.

Мешовита основа просто намеће као потребу да се у Концептуалном оквиру финансијског извештавања поред неутралности као услов веродостојне презентације нађе и опрезност, при чему опрезност треба да буде схваћена само као разуман одговор на неизвесности који на прави начин узима у обзир несигурности које владају у окружењу и ризике са којима је повезано пословање ентитета. Претерано потцењивање имовине и обавеза, односно прецењивање расхода и потцењивање прихода ради стварања тихих резерви не може се означити као конзервативизам већ као инструмент управљања добитком, односно као инструмент креативног рачуноводства.

Уместо закључка

Упркос смањењу степена конзервативизма у финансијским извештајима у последњим годинама, конзервативно финансијско извештавање и данас представља широко распрострањену праксу. Разлоге за вишевековно коришћење опрезности у финансијском извештавању треба тражити у постојању потребе да несигурности и ризици повезани са пословањем ентитета буду на адекватан начин узети у обзир при утврђивању резултата и нето имовине.

Критике упућене конзервативном финансијском извештавању указују углавном на његове две слабости: то су потцењивање нето имовине и потцењивање резултата, које у наредним годинама може водити његовом прецењивању. Бројна емпиријска истраживања вршена у последњих петнаестак година су показала да конзервативно извештавање може повећати поузданост у финансијске извештаје и допринети заштити интереса поверилаца и инвеститора. Велики број аутора на основу извршених истраживања се слаже да примена неусловљеног конзервативизма даје најзначајнији допринос кроз повољан утицај на услове под којима се прибавља позајмљени као и сопствени капитал. Конзервативно финансијско извештавање, такође, доводи до смањења информационе асиметрије и тиме омогућава одређивање реалнијих надокнада менаџерима при склапању компензационих уговора, а под одређеним условима примена опрезности може довести до одлагања пореза на будуће периоде.

Истицање у први план информационих потреба инвеститора и поверилаца, што нарочито у развијеним земљама значи учесника на глобалним финансијским тржиштима, допринело је да се као услов за веродостојну презентацију информација исказаних у финансијским извештајима означи њихова неутралност. Разматрања су показала да је неутралност у презентацији финансијских извештаја њихова пожељна карактеристика. Она, међутим, може бити остварена само под одређеним условима који нису испуњени, тако да се може говорити само о неутралној презентацији појединих позиција у финансијским извештајима.

Искључење опрезности као претпоставке веродостојне презентације учинило је неконзистентним Концептуални оквир за финансијско извештавање и МРС/МСФИ. Конзистентност која би се оправдано очекивала јер је Концептуални оквир основа за ревидирање постојећих и доношење нових стандарда, озбиљно је нарушена означавањем опрезности као непожељне одлике информација у финансијским извештајима и истовременим присуством у бројним стандардима захтева који су израз опрезности. Можда најјаснији доказ да је у МСФИ не одустаје од опрезности јесте МСФИ 9 који садржи захтеве за признавање не насталих, већ очекиваних губитака по основу кредитног ризика.

Околност да је су МРС/МСФИ изграђени на мешавини два концепта: концепта историјског трошка са којим је чврсто повезана опрезност и концепта фер вредности за који се везује неутралност, чини се сама по себи сугерише да ће информације које се презентирају у финансијским извештајима бити такође мешавина оних које су неутралне и оних које су резултат било примене условљеног и/или неусловљеног конзервативизма. Опре-

зност и неутралност у презентацији информација у финансијским извештајима се не морају међусобно искључивати.

Поново увођењем опрезности у Концептуални оквир за финансијско извештавање, које од Одбора за стандарде финансијског извештавања траже не само појединци – ауторитети у подручју финансијског рачуноводства, већ професионална тела рачуновођа Велике Британије, Немачке, Италије, допринело би не само успостављању конзистентности између Концептуалног оквира за финансијско извештавање и МРС/МСФИ, већ и прихватању чињенице да и у данашњим околностима примена конзервативизма у финансијском извештавању доприноси заштити интереса поверилаца и инвеститора.

Заштита интереса инвеститора и поверилаца од кључног је значаја за стварање повољне климе за улагања. Финансијски извештаји при чијем се састављању уважава захтев за опрезношћу представљају извор поузданих информација за доношење одлука о улагањима и за оцену исплативости извршеног улагања. Ово је нарочито значајно за домаће, али и стране инвеститоре чија су улагања у пословне субјекте израз трајног интереса.

Литература

- Ball, R. & Shivakumar, L. (2005). The role of accruals in asymmetrically timely gain and loss recognition, преузето 15.1.2015. са SSRN: <http://ssrn.com/abstract=871092> <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.871092>
- Ball, R., Kothari, S.P. & Nikolaev, V. (2011). On Estimating Conditional Conservatism, <http://ssrn.com/abstract=1758702>, доступно 8.1.2015.
- Bassu, S. (1997). The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of Accounting and Economics*, 24 (1), 3-37. p. 4
- Beaver, W.H. & Ryan, S.G. (2005). Conditional and Unconditional Conservatism: Concepts and Modelling. *Review of Accounting Studies*, 10, p. 302
- Bliss, J. H. (1924). *Management through accounts*. New York, NY: The Ronald Press Co
- Burlaud, A. (2014). Should Financial Statements Represent Fairly or be Relevant? Considering the IASC/IASB Conceptual Framework, p. 15
- Garcia L. & Mora, A. (2004). Balance sheet versus earnings conservatism in Europe. *European Accounting Review*, 13, p. 261-292
- Garcia, B., Garcia, J.M. & Penavla, F. (2010). The Effect of Earnings Management on the Asymmetric Timeliness of Earnings. *European Accounting Review*, Vol. 13, No. 2, pp. 261-292, 2004
- Dichev, I.D. & Ross, S. M. (2008). Matching and the changing properties of accounting earnings over the last 40 years. *The Accounting Review*, 2008 - aaajournals.org
- Embring, H. & Wall, J. (2012). Accounting Conservatism in Sweden The effect of the IFRS adoption on conservatism in Swedish accounting, www.diva-portal.org/smash/.../FULLTEXT01.pdf

- IASB. Концептуални оквир за финансијско извештавање, <http://mfinfo.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/Konceptualni%20okvir.pdf>
- Irwin, R., Homewood, IL., Penman, S. H. & Zhang, X. J. (2002). Accounting conservatism, the quality of earnings, and stock returns. *Accounting Review* 77, No. 2.
- Kothari, S.P., Ramanna, K. & Skinner, D. J. (2010). Implications for GAAP from an Analysis of Positive Research in Accounting <http://ssrn.com/abstract=1413775>
- Parthasarathy, K. (2014). The Joint Effects of Monitoring and Incentive Alignment on Accounting Conservatism. *Accounting and Finance Research* Vol. 3, No. 4; p. 60.
- Paton, Stevenson, (1920). *Principles of Accounting*, New York: The Macmillan Company.
- Penman, S. H. & X.-J. (2002). Accounting Conservatism, the Quality of Earnings, and Stock Returns. *Accounting Review* 77, No. 2,
- Penndorf, B. (1930). The relation of taxation to the history of the balance sheet. *The Accounting Review*, September: 243-251.
- Piot, C.P., Dumontier (2011). IFRS consequences on accounting conservatism within Europe: The role of Big 4 auditors, p. 37 <http://ssrn.com/abstract=1754504>
- Pope, P. i Walker, M. (1999). International Differences in the Timeliness, Conservatism and Classification of Earnings. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=185308> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.185308>
- Pope, P. i Walker, M. (2003). Ex- ante and ex-post accounting conservatism, asset recognition and asymmetric earning timeliness, Working Paper, Lancaster University and University of Manchester UK, <http://feb.kuleuven.be/eng/tew/academic/afi/pdfs/Conservatism%20%20Credit%20Ratings%2022.pdf>, p. 2.
- Statement of Financial Accounting Concepts No.2, 1980, paragraph 95. london.edu/xli.../Li%202010%20WP.pdf,
- Уредбу о трговини (Ordonnance pour le Commerce) <https://books.google.rs/books?id>
- Hellman, N. (2008). Accounting Conservatism under IFRS. *Accounting in Europe*. Vol 5. NO. 2, 71-100.
- Hendriksen, E. S. (1982). *Accounting Theory*. 4th edition
- Huijgen, C. & Lubberin, M. (2003). Earnings Conservatism, Litigation, and Contracting: the Case of Cross-Listed Firms. *Journal of Business Finance & Accounting*, 32, 1275-1309.
- Christensen, J. & Demski, J. S. (2006). The Non-Neutrality of Reporting Standards https://server1.tepper.cmu.edu/seminars/docs/Christensen_paper2.pdf
- Шкарић Јовановић К. (2014). Утицај квалитета финансијског извештавања и бонитета дужника на услове задуживања. У *Девеџи међународни симпозијум о корпоративном управљању: Месџо и улога државе у регулацији привреде* (стр. 203-220). Бања Врућица: Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске.
- Wang, J.L. (2013). Accounting Conservatism and Information Asymmetry: Evidence from Taiw, *International Business Research*. Vol 6, No. 7.
- Watts, R. (2003). Conservatism in Accounting, Part I: Explanations and Implications, *Accounting Horizons*, Vol. 17, No. 3. pp. 207-221.
- Whittington, G. (2010). Measurement in Financial Reporting. *ABACUS*, Vol. 46, No. 1.
- Xi Li. (2010). Accounting conservatism and the cost of capital: international analysis, phd.london.edu/xli.../Li%202010%20WP.pdf доступно 6.1. 2014.